

УДК: 631:338.4

**THE MULTIFUNCTIONALITY OF THE VILLAGE: IS THE WAY TO
INNOVATIVE TRANSFORMATIONS****БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ СЕЛА: ШЛЯХ ДО ІННОВАЦІЙНИХ
ПЕРЕТВОРЕНЬ****Kovtun O. V. / Ковтун О.В.***s. a. s., ass.prof. / к. с.- г. н., доц.*

ORCID: 0009-0002-9993-9837

*Lviv National Environmental University,**Dublyany, Volodymyra Velykoho, 1, Lviv region, 80831**Львівський Національний Університет Природокористування,**м. Дубляни, вул. Володимира Великого, 1, Львівська обл., 80831*

Анотація. З огляду на нові реформи спільної сільськогосподарської політики в Європі та появу нових теоретичних поглядів на плюриактивність і систему діяльності в державній і приватній сферах за багатофункціонального режиму сільського господарства, що обговорюється в наукових галузях на інших континентах, у тому числі в Латинській Америці та Африці, дослідження має на меті проаналізувати з точки зору порівняння ситуацію сімейного фермерства та його зв'язок із плюриативними ринками праці в Бразилії, з наголосом на штаті Мараньян та Кабо-Верде. Якісне дослідження було проведено під час робочих місій у Державному Університеті Кабо-Верде та Федеральному Університеті Мараньян на північному сході Бразилії протягом 2013–2020 років. Окрім навчальної частини, були проведені дослідження, які включали інтерв'ю з людьми з місцевих громад, збір первинного матеріалу та його аналіз. Аналіз вторинних джерел проводився шляхом бібліографічного дослідження та аналізу статистичних документів.

Ключові слова: ССП, сімейне господарство, плюриактивність, багатофункціональність, ринок праці, інновації.

Вступ

Країни Бразилія та Кабо Верде характеризуються за спільною історією з часів колоніалізму і належать до спільноти португаломовних країн [18]. Кабо Верде – країна в Центральній Африці, а Бразилія належить до континенту Латинської Америки. Ці країни належать до різних економічно-географічних зон і за своїм розвитком відносяться до різних економічних світів.

У латиноамериканських країнах в цілому та, в Бразилії, зокрема, специфічність сільського господарства характеризується подвійністю виробництва, модель, що народилася в процесі його модернізації в 60-х і 70-х роках минулого століття. У цій моделі, маленькі і середні підприємства несуть відповідальність за виробництво і поставку основних продуктів харчування на внутрішній ринок, в той час як великі виробляють зернові культури та продукти призначені для експорту [15]. Маленькі сільськогосподарські виробники в Бразилії, хоча їхнє існування має дуже важливе значення для національної харчової безпеки, характеризуються дефіцитом технологій і технічних консультацій. Ці фактори чинять негативний вплив на продуктивність праці і рентабельність виробництва. Водночас великі виробники стали частими споживачами державних фінансових стимулів, технічної і технологічної підтримки, що дозволило їм досягти високих рівнів продуктивності та прибутків [1; 10; 17].

У Кабо-Верде сектор сільського господарства та тваринництва, незважаючи на досягнення значного прогресу в доступі до кредитів, джерел води та електроенергії залишається мало спроможним, щоб забезпечити харчові потреби усіх місцевих жителів. Це також пов'язано із несприятливими кліматичними умовами для багатьох культур цієї галузі, з одного боку, і відсутність зайнятості в цьому секторі через нестабільність робочих місць та низькі доходи, з іншого. Крім кліматичних умов, ще існує безліч чинників, які обмежують розвиток даного сектора. Відсутність адекватної інфраструктури на переважній більшості об'єктів впливає на низьку продуктивність праці. З іншого боку, такі фактори, як низький рівень управління проектами та недостатня громадська підтримка контролю якості процесів обробки та зберігання харчових продуктів, розведення та годівля різних видів худоби є подібними для господарств Бразилії та Кабо-Верде і створюють серйозні наслідки, знижуючи продуктивність і не дозволяючи отримувати більш високі прибутки [4; 10; 13; 19].

Очікується, що нові економічні функції, які розширюються в сільській місцевості, можуть мати позитивні наслідки для сільського господарства та несільськогосподарської (множинної) діяльності, такої як сільський туризм, харчова агропромисловість вторинного сектору, комерція та сукупність супутніх послуг у цих країнах. З прогресом у вирішенні цих проблем, особливо в країнах, що розвиваються, можна було б прискорити процес досягнення головної мети міжнародних керівних принципів, спрямованих на «повернення міграції в сільську місцевість, викорінення бідності, стимулювання зайнятості місцевого населення та задоволення зростаючої потреби в достатньому харчуванні» [16].

1. Вплив ССП на міжнародне сільське господарство

Нова спільна сільськогосподарська політика (ССП), незважаючи на те, що вона отримує багато критики з боку професійних аграрних організацій, особливо тих, які представляють сімейні фермерські господарства, частково відповідає вимогам інших сегментів, таких як соціальний, екологічний, економічний, етичний і культурний, після переходу у формулюванні політики, раніше орієнтованому на сільськогосподарське виробництво, на політику, більш орієнтовану на територіальний розвиток [11; 12; 16].

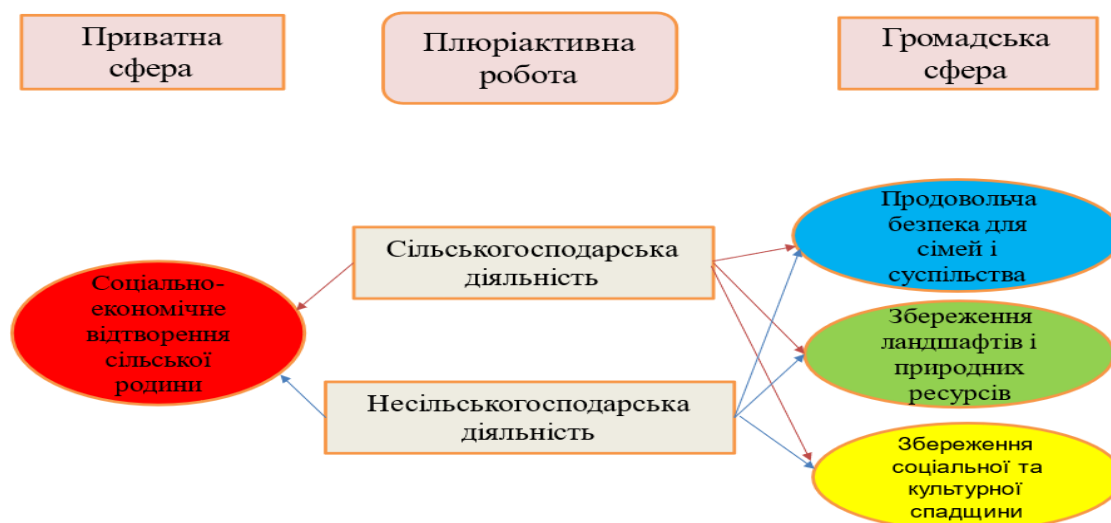
Згідно з думками бразильських авторів [1; 2; 3; 14; 17], незважаючи на численні критики, поняття багатофункціональності сільського господарства посприяло легітимізації сімейного фермерства в Бразилії, а це, у свою чергу, забезпечило певну видимість його багатофункціонального аспекту. Таким чином, сільське середовище більше не розглядається лише як фізичний простір для сільськогосподарського виробництва, воно починає набувати нових значень, пов'язаних із більшою оцінкою того, з чим «суспільство найбільше ототожнює себе: ландшафт, туризм, плюріактивність, гори, якість, збереження навколишнього середовища, місцевий і регіональний розвиток, словом, багатофункціональність» [1, с. 16 – 19].

2. Багатофункціональність сільського простору

Зосередження уваги на багатофункціональному аспекті економічної діяльності в сільській місцевості, незалежно від того, пов'язана вона з сільськогосподарськими чи несільськогосподарськими методами, полягає в

диверсифікації функцій, які фермери виконують у своїх установах і в громаді. Велике значення несільськогосподарської діяльності полягає в тому, що вона забезпечує сім'ї матеріальними благами та збільшує дохід для сімейного використання, а також, що не менш важливо, вона сприяє забезпеченню суспільних благ для всієї громади, таких як: і) забезпечення продовольством (перетворення та транспортування агропродовольчої продукції); ii) підтримка соціальної та культурної спадщини громади (культурна діяльність чи колективне виробництво); а також, iii) збереження сільського ландшафту (спеціальна інфраструктура, така як, млини та традиційні фабрики (рисуюк 1) [3, с. 57].

Рисуюк 1 – Багатофункціональний аспект сімейного фермерства

Джерело: [3]

Казелла та ін. (2009) також припускають, що в режимі багатофункціонального сільського господарства існує система економічної та соціальної діяльності, поняття якої слід сприймати в іншому значенні, ніж те, що розуміється під плюріактивністю, розглядаючи «систему, як набір сільськогосподарської і несільськогосподарської діяльності, оплачуваної чи неоплачуваної, що здійснюється членами сільської сім'ї та призначена для виконання функцій, необхідних для економічного та соціального відтворення сім'ї». Автори також включають до системи такої діяльності емігрантів, які живуть за кордоном, але регулярно надсилають грошові перекази своїм родинам, виправдовуючи, що «соціальна, екологічна та символічна діяльність» є частиною цієї системи, враховуючи розуміння того, що саме близькість символічного і соціального надає сенсу економічній діяльності, доповнюючи той факт, що ця діяльність є важливою для підтримки людей у їхньому соціальному та екологічному оточенні [3, с. 59].

3. Ринок праці та плюріактивність

Виходячи з обговорень кількох авторів і проаналізованих документів, поняття плюріактивність можна трактувати, як всі оплачувані види діяльності, якими займаються сімейні фермери по сумісництву з професіями, якими займаються у своїх сімейних господарствах. Ці види діяльності можна знайти в секторах ремесел, ткацтва, сільського туризму, агроіндустрії переробки

сільськогосподарської продукції, переробних і транспортних послуг, надання послуг інтегруючій компанії та ін. (рисунок 2). У Бразилії, за даними опитувань представниками державних органів статистики, плюріактивне господарство було визначене як таке, в якому «виробник та/або член сім'ї займався сільськогосподарською діяльністю та деяким типом оплачуваної несільськогосподарської діяльності та/або будь-яким видом оплачуваної діяльності за межами свого власного підприємства» [15, с. 111].

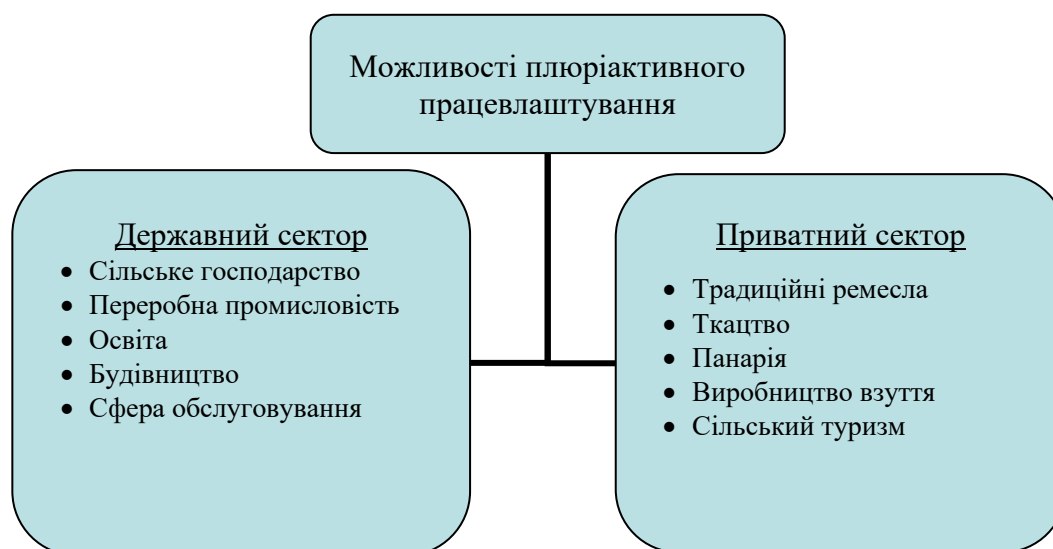

Рисунок 2 – Ринок праці

Джерело: [6; 7; 8]

Визначення понять у межах плюріактивності в офіційних документах Кабо-Верде дещо відрізняється від визначень, зроблених у Бразилії. Визначення основної зайнятості відноситься до професії або активності, якій особа приділяла найбільше часу у звітний період, тоді як другорядна зайнятість визначається по відношенню до кількості годин роботи, яка є меншою, ніж перша професія, але вищою за інші, якщо їх більше (рисунок 3) [7].

Рисунок 3 – Схема взаємовідносин виробників із соціально-економічним середовищем спільноти

Джерело: [3; 8; 9]

3.1. Мараньян, Бразилія

Результати, оприлюднені під час сільськогосподарського перепису [5; 6], демонструють, що в штаті Мараньян серед типів несільськогосподарської діяльності, які найчастіше декларують фермери, які проживають у сільській місцевості, виділяється зайнятість в агропромисловому виробництві або переробній промисловості, після основних видів діяльності у сільському господарстві і тваринництві. Аналіз даних також вказує на те, що серед несільськогосподарських видів діяльності, окрім виробництва сільськогосподарської продукції, виділяються: i) діяльність у сфері сільського туризму; ii) надання послуг з переробки та транспортування; iii) надання послуг для інтегрованої компанії; iv) ремесла та ткацтво та інші послуги. Аналіз розподілу плуріактивної зайнятості за видами діяльності та обсягом отриманого заробітку дозволив помітити, що найбільше робочих місць запропонувала галузь агропромислового комплексу переробки сільськогосподарської продукції, і в цій галузі виявився найбільший відсоток робочих місць – 87% (рисунок 4), таким чином, у цьому секторі доходи зайнятих працівників становили 95%, порівняно з іншими несільськогосподарськими видами діяльності (рисунок 5).

Рисунок 4 – Плуріактивна зайнятість за секторами

Джерело: [5; 6]

Аналіз зайнятості за іншими видами діяльності показав, що їхні показники були дуже низькими, головним чином у діяльності, пов'язаній із сільським туризмом (0,1%), за типом професії та обсягом доходу, що означає, що ці галузі все ще мають невеликий попит на плуріативному ринку праці в державі. Кількість сімей, члени яких займаються сільським туризмом, виявилася дуже низькою – лише 23. Діяльність з надання послуг з обробки, переробки та транспортування, яка становила 8% могла б мати краще вираження, якби діяльність, пов'язана з сільським туризмом, була краще розвиненою.

Проведені дослідження вказують на те, що сільський туризм, як додаткова діяльність до сільськогосподарської діяльності сімейних господарств, «організована та кваліфікована, яка цінує навколишнє середовище та місцеву культуру», може стати «варіантом розвитку сільської місцевості, охоплюючи економічні сектори, здатні створювати альтернативну комерційну діяльність з метою утримання населення в місцях їхнього походження» [15, с.19]. Реміснича діяльність [8] і ткацтво займають 4% від загальної зайнятості у несільськогосподарських сферах.

Рисунок 5 – Отримані доходи по секторах зайнятості

Джерело: [5; 6]

Що стосується отриманого доходу, 72% фермерів декларували, що отримували підтримку від державних програм (федеральних, штатних чи муніципальних), тоді як 25% заявили, що отримували заробітну плату за роботу, виконувану поза сімейним господарством. Очевидно, цей результат свідчить про те, що сімейне фермерство в цьому регіоні залежить від державної допомоги та фінансових установ. Проте, коли ми проаналізували дані за обсягом отриманих доходів, то виявили, що з цих 25% сімейних фермерських господарств працівники отримали 46% у вигляді заробітної плати за виконану роботу із загальної суми інших доходів, що виявилось на 5% менше суми, отриманої у вигляді фінансування державних програм, що становило 51%. Таким чином, отримані результати дозволяють нам припустити, що несільськогосподарська діяльність є гарним джерелом додаткового доходу для сімей сільських виробників і може розглядатися як стратегія економічного та соціального відтворення для сільських сімей [5].

3.2. Кабо Верде

Згідно з даними Національного інституту статистики [7], приблизно 1 з кожних 20 працівників (5,3%) займався більш ніж однією діяльністю протягом звітного періоду. Рівень плюріактивності був вищим у сільській місцевості (7,9%), ніж у містах (3,9%). Муніципалітети з найвищими показниками плюріактивності: Святий Філіп (18,8%); Таррафал (Сантьяго) (15,5%); Паул (12,9%); Санта-Крус (11,3%). Муніципалітети з найнижчими показниками плюріактивності: Брава, Боа-Віста, Рібейра-Гранді, Святий Михайло, Сал (таблиця 1). Важливий показник, який використовувався в аналізі: розподіл робочих місць за секторами, зокрема за видами діяльності та інституційними секторами, це дозволило проаналізувати внесок секторів у ВВП.

Таблиця 1 - Показники плюріактивності в Кабо-Верде

Регіон	Індекс плюріактивності	Економічна діяльність
Паул	12,9	Кустарне виробництво грогу через «трапіче» (маленькі млини, які тягнуть воли чи осли), кава, сільський туризм
Сал	1,9	Іноземний туризм (курорти)
Боа-Віста	1,4	Спортивний туризм, ферми з виробництва фінікової пальми
Таррафал (Сантьяго)	15,5	Торгівля, будівництво, послуги, кераміка, ткацтво, народне мистецтво (музика і танець), історичний туризм
Святий Михайло	9,1	Побутове обслуговування, спорт, виробництво продуктів харчування
Рібейра-Гранді	6,9	Міський туризм
Святий Філіп	18,8	Кустарне виробництво вина та солодоців, сільський туризм, комерція, шанування емблематичних місць тощо.
Брава	0,7	Ремесло для прожитку
Міський/Сільський	3,9/7,9	

Джерело: [7; 13; 19]

Розподіл робочих місць за секторами, зокрема за видами діяльності та інституційними секторами показав, що в третинному секторі, тобто, секторі послуг було найбільше задіяно робочої сили. Зайнятість в цьому секторі становила 57 % працівників, за яким йшов первинний сектор - 25,5 % і вторинний сектор - 17,5 %, в той час, як під час аналізу даних у штаті Мараньян, де у вторинному секторі, або переробній промисловості, було задіяно 87 % робочої сили, порівняно з іншими секторами (рисунок 6).

Стосовно інституційних секторів було встановлено, що несільськогосподарський приватний сектор пропонує найбільше робочих місць у містах, 67,9 %, а приватний сільськогосподарський сектор у сільській місцевості, 53,0 %. По відношенню до секторів, які в основному охоплюють сектори послуг, торгівлі та будівництва, державний сектор (22,4%) і несільськогосподарський приватний сектор (67,9%) переважали в містах щодо пропозиції роботи, тоді як у сільській місцевості найбільшою пропозицією роботи вирізнявся приватний аграрний сектор (53,0%). Було встановлено [7], що сільське господарство, тваринництво та рибальство є найбільшим роботодавцем в сільській місцевості та становлять 24,8%.

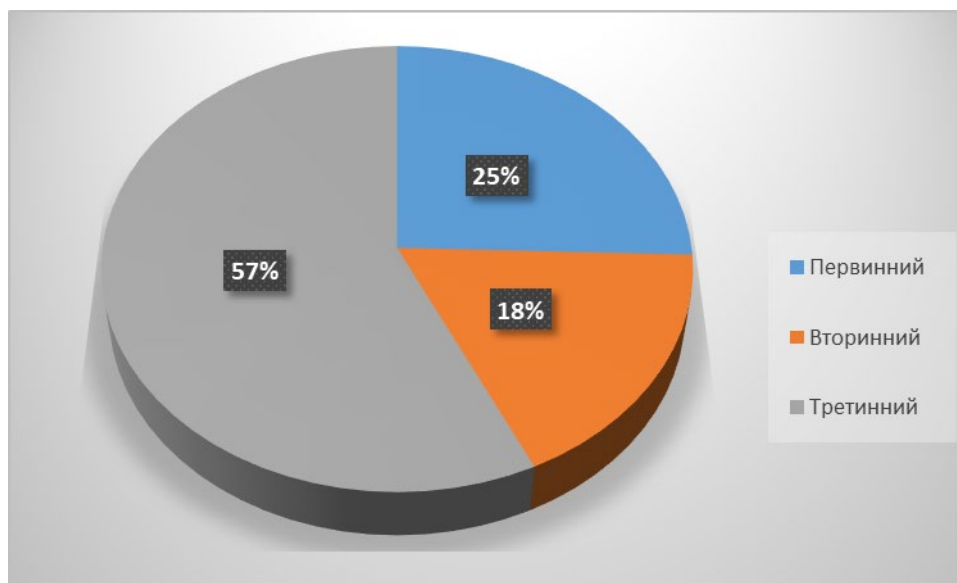

Рисунок 6 – Пліуріактивна зайнятість за секторами

Джерело: [7; 13]

Таким чином, на відміну від Бразилії, де серед несільськогосподарської діяльності переважають професії в переробній промисловості, в Кабо-Верде переважає сфера послуг. Основні види діяльності, такі як добувна промисловість, сільське господарство та рибальство, здійснюються переважно в сільській місцевості, де кількість зайнятих становить відповідно 80,2 % та 77,5 %. Інші види діяльності, такі як переробна промисловість (85,5 %), торгівля та ремонт транспортних засобів (82,5 %), готелі та ресторани (89,5 %), інші види послуг (92,2 %) здійснюються в міському середовищі.

Особливою характеристикою Кабо-Верде є те, що через високий рівень еміграції, домогосподарства в країні отримують відносно високі обсяги грошових переказів, які, іноді прямопропорційні високій заробітній платні. Це, певним чином впливає на зниження попиту на роботу та створює низький рівень участі на офіційному ринку праці, на відміну від штату Мараньян в Бразилії. Таким чином, тут спостерігається «двосторонній» зв'язок, тоді як «резервна заробітна плата» є чинником, який певним чином впливає на низький рівень попиту на другу роботу (пліуріативну) або навіть основну зайнятість, з іншого боку, низька заробітна плата на офіційному ринку праці є важливою причиною, яка впливає на збільшення рівня еміграції [7, с. 24].

У Бразилії спостерігається протилежна ситуація, оскільки офіційна зайнятість користується високим попитом, але є дуже нестабільною та сезонною, з тимчасовими контрактами.

Висновки.

Можна послатися на спостереження [4] щодо диверсифікації діяльності в традиційних громадах у двох країнах. Хоча автор захищає антропологічну перспективу розвитку в африканських країнах, вона також використовується для тлумачення способів життя та роботи сільських громад у штаті Мараньян у Бразилії. Авторська точка зору відкидає екстерналістське, лінійне та детерміністське бачення соціальних змін. Антропологія розвитку, на думку автора, «відходить від парадигм модернізації, сприймаючи селянські громади як складні системи, які породжують власну трансформацію шляхом послідовних творчих адаптацій, що характеризують їхню історичну динаміку» [7, с. 132]. Хоча ці стратегії виживання мало зрозумілі та оцінені з точки зору капіталізму, вони мають вирішальне значення для збереження і відтворення селянських громад. На думку автора, стратегії відтворення формують змішаний, комбінаторний і наскрізний спосіб виробництва або виробничих відносин (власне споживання, сезонний продаж сільськогосподарської продукції, наймана праця, спорадичний продаж тварин, допомога та міграція) [13, с. 42]. Таким чином, така діяльність дозволяє отримувати дохід з різних джерел.

Стосовно грошових переказів емігрантів, як показують національні дані, ми погоджуємося з точкою зору авторів [2; 3] про систему діяльності в багатофункціональному сільському господарстві. Можна відмітити, що це явище дуже чітко виявляє високий рівень сімейної солідарності. Цей факт також підтверджується важливістю, якої набувають ці перекази зі збільшенням віку бенефіціарів. Окрім ефективного вираження сімейної солідарності (соціальна та культурна функція) та надії на щасливе повернення, «грошові перекази мають економічне значення: з одного боку, прямий вплив на наявний дохід сімей (мікрорівень); з іншого – збільшення наявного доходу нації Кабо-Верде (макрорівень)» [13, с. 42].

Література:

1. Abramovay, R. Subsídios e multifuncionalidade na política agrícola europeia. *Economia Rural*. 2002, v. 40, n. 2. pp 235 – 264.
2. Carneiro, M.J.; Maluf, R.S. Para além da produção: multifuncionalidade e agricultura familiar. Rio de Janeiro: Mauad. 2003.
3. Cazella, A. A.; Bonnal, P.; Maluf, R.S. (Orgs.). Agricultura familiar: multifuncionalidade e desenvolvimento territorial no Brasil. Mauad Editora – Rio de Janeiro. 2009. 305p.
4. Couto, C. F. Antropologia do desenvolvimento: Santiago de Cabo Verde, um estudo de caso. CEA/ISCTE. 2001.
5. IBGE: Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística. Censo Agropecuário de 2006. Brasil, Grandes Regiões e Unidades de Federação. 2009. URL: http://biblioteca.ibge.gov.br/visualizacao/periodicos/51/agro_2006.pdf.
6. IMESC: Instituto maranhense de estudos socioeconómicos e cartográficos.

2015. URL: <http://imesc.ma.gov.br/portal/Home>.

7. INE: Instituto Nacional de Estatística. Inquérito multi-objetivo contínuo: estatísticas do emprego e do mercado do trabalho. Folha de informação rápida. 2013.

8. Keller, P. F. O artesão e a economia do artesanato na sociedade contemporânea. *Revista Política & Trabalho*. 2014, n. 41, pp. 323 – 347.

9. Kovtun, O. V. Pluriatividade e agroindústrias rurais no Maranhão: uma análise baseada no censo agropecuário de 2006. *Revista Pós Ciências Sociais*, 2019, v. 16, n. 32, pp. 189 – 217. DOI: <http://dx.doi.org/10.18764/2236-9473.v16n32p189-217>

10. Kovtun, O. V. Development of family farming production as the guaranty of stable food security: review of the situation in ukraine and some countries of the world. *Animal Breeding and Genetics*, 2018, v. 56, pp.141 – 148. DOI: <https://doi.org/10.31073/abg.56.19>

11. Massot, A. Instrumentos da PAC e respetivas reformas. Parlamento Europeu ao seu serviço. 2016. URL: <http://www.europarl.europa.eu>.

12. Moyano-Estrada, E.; Ortega, A. C. A reforma da PAC para o período 2014 – 2020: uma aposta no desenvolvimento territorial. *Revista Economia e Sociologia Rural*. 2014. Piracicaba-SP, vol. 52, n. 4, pp. 687 – 704.

13. Reis, V. Fontes de rendimentos das famílias rurais e a segurança alimentar em Cabo Verde. *Cadernos de Estudos Africanos*, 2015, nº. 29, pp.129 – 157.

14. Sacco dos Anjos, F.; Caldas, N.V. Multifuncionalidade, turismo rural e pluriatividade: interfaces de um debate inacabado. *Revista Espaço de Diálogo e Desconexão*. Araraquara. 2012, v. 5. n. 1. pp. 1 – 23.

15. Schneider, S.; Fialho, M. Atividades não agrícolas e turismo rural no Rio Grande do Sul. In: J. Almeida; M. Riedi (Orgs.). *Turismo Rural: Ecologia, lazer e desenvolvimento*. 2000. 1ª edição. Bauru. pp. 14 – 50.

16. UE: Regulamento (UE) nº. 1306/2013 do Parlamento Europeu e do Conselho. *Jornal oficial da União Europeia*. 2013. 59p. URL: <http://www.portugal2020.pt/Portal2020>.

17. Wilkinson, J. (2008). O Estado, a agricultura e a pequena produção. *Biblioteca Virtual de Ciências Humanas do Centro Edelstein de Pesquisas Sociais*, 2008. Edição on-line. URL: <http://www.bvce.org>.

18. CPLP: Comunidade dos Países de Língua Portuguesa. *Estratégia de Segurança Alimentar e Nutricional*. ESAN-CPLP. Parte I. Enquadramento. 2011. URL: <http://www.cplp.org/id-2393.aspx>.

19. Silva, J. H. C. Importância da horticultura para a segurança alimentar em Cabo Verde / H. C. José Silva: tese (Mestrado) / Instituto Superior de Agronomia. ISA. Lisboa, 2009. 99 c.

Abstract. *In the face of new reforms of the Common Agricultural Policy in Europe and the emergence of new theoretical views on pluriactivity and the system of activities in the public and private spheres under a multifunctional agriculture regime, discussed in academic fields on other continents, including those in Latin America and Africa, the research aims to analyze, from a comparative perspective, the situation of family farming and its relationship with the pluriactive labor markets in Brazil, with an emphasis on the state of Maranhão, and Cape Verde. Qualitative research was carried out through work missions at the Public University of Cape Verde and the Federal University of Maranhão in the Northeast of Brazil during the years 2013 to 2020. In addition to the*

teaching part, research was carried out that included interviews with people from the communities locations, collection of primary material and its analysis. The analysis of secondary source materials was carried out through bibliographical research and analysis of statistical documents. The article briefly substantiates the impact of the common agricultural policy on international agriculture. Висвітлений багатofункціональний аспект сімейного фермерського господарства та його роль у збереженні та відтворенні сільських громад на прикладі двох країн з різних континентів. The analysis of data carried out in the state of Maranhão in the northeast of Brazil indicates that among non-agricultural activities, in addition to the production of agricultural products, there are: activities in the field of rural tourism; provision of processing and transportation services; providing services for an integrated company as well as handicrafts and weaving. Unlike Brazil, where non-agricultural occupations are dominated by manufacturing occupations, Cape Verde is dominated by the service sector.

Key words: PAC, family farming, pluriativity, multifunctionality, job market, innovations.

Стаття відправлена: 25.05.2024 р.

© Ковтун О. В.